

PERSONAS AR INVALIDITĀTI UN SPECIĀLĀM VAJADZĪBĀM RĪGAS TEHNISKAJĀ UNIVERSITĀTĒ

Vadlīnijas komunikācijai un
studiju vides nodrošināšanai

Ievads

Šajā materiālā lietoti jēdzieni – **speciālās vajadzības** un **invaliditāte** jeb **personas ar invaliditāti**.

PERSONA AR INVALIDITĀTI – persona, kurai likumā paredzētajā kārtībā ir noteikta invaliditāte (Invaliditātes likuma 1. pants).

SPECIĀLĀS VAJADZĪBAS – nepieciešamība saņemt tāda veida atbalstu un rehabilitāciju, kas rada iespēju izglītojamajam apgūt izglītības programmu, ņemot vērā viņa veselības stāvokli, spējas un attīstības līmeni (Vispārējās izglītības likuma 1. pants).

PERSONAS AR SPECIĀLĀM VAJADZĪBĀM ir viena no galvenajām izglītības mērķa grupām, ko nosaka Izglītības likuma 7. pants.

Rīgas Tehniskā universitāte, ņemot vērā ANO Konvencijas ieteikumus un sekojot pasaules labāko universitāšu praksei, iespēju robežās sniedz atbalstu studijās šādām personu grupām:

**PERSONAS AR KUSTĪBU
TRAUCĒJUMIEM**

**PERSONAS AR MĀCĪŠANĀS
TRAUCĒJUMIEM**

**PERSONAS AR REDZES
TRAUCĒJUMIEM**

**PERSONAS AR AUTISKĀ SPEKTRA
TRAUCĒJUMIEM**

**PERSONAS AR DZIRDES
TRAUCĒJUMIEM**

Statistika

Statistika par to, cik studentu ar dažāda veida speciālām vajadzībām studē Latvijas augstskolās, nav pieejama.

2016. gadā tika publicēts Latvijas Republikas Tiesībsarga biroja pētījums par augstākās izglītības pieejamību personām ar invaliditāti. Pētījumā piedalījās 199 personas ar invaliditāti, kuras studē vai ir studējušas augstskolā visos izglītības līmeņos (1. līmeņa augstākā izglītība, 2. līmeņa augstākā profesionālā izglītība, bakalaura, maģistra un doktora izglītības līmenī).

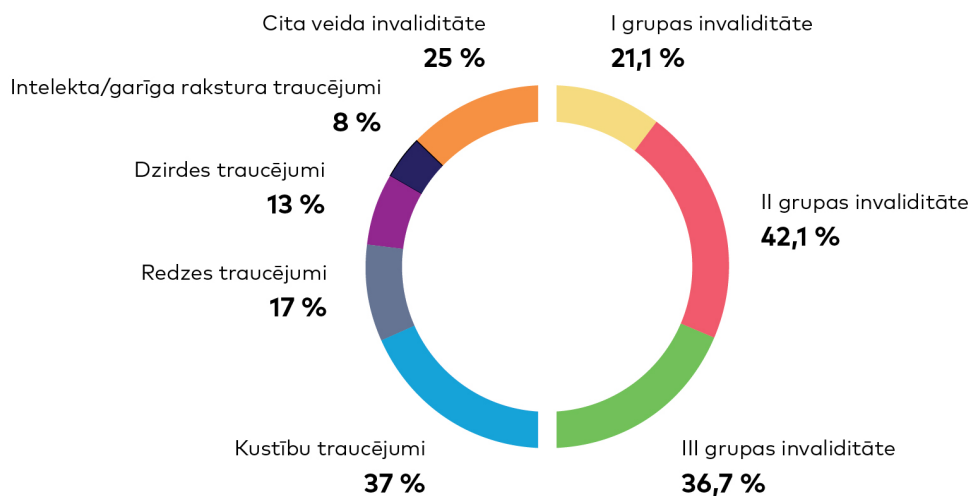
Studenti ar invaliditāti deva priekšroku pilna laika studijām, jo tā ir iespējams pilnīgāk apgūt izglītību, ir vieglāk koncentrēties, kā arī ir aktīvāka sabiedriskā dzīve.

Gandrīz trešdaļa augstskolās studējošo personu ar invaliditāti ir saskārušies ar šķēršļiem invaliditātes dēļ. Galvenais šķērslis – augstskolas informatīvās un fiziskās vides nepieejamība. Taču nedaudz vairāk nekā puse studentu nav lūguši augstskolu šos šķēršļus novērst.

Vairāk nekā pusei pētījuma respondentu nav pietiekamas informācijas par augstskolu informatīvās un fiziskās vides pieejamību. Labākais veids, kā personas ar invaliditāti vēlētos šo informāciju iegūt:

- norādes augstskolu mājaslapās un informatīvajos bukletos;
- no augstskolas pārstāvja, kas varētu sniegt informāciju par studijām un studiju procesu personām ar invaliditāti nepieciešamajā formātā.

Aptaujā nav minēts, cik studentu ir ieguvuši augstskolas diplomu, taču ir norādīts, ka 62,5 % no tiem studentiem, kas ir saskārušies ar šķēršļiem, diplomu tomēr ir ieguvuši un gandrīz 22 % plāno to darīt.

Vispārīgi ieteikumi

Lai gan cilvēki ar dažāda veida traucējumiem tiek apvienoti grupās, katrai no tām grūtības var sagādāt atšķirīgas lietas, un mēs to varam nezināt.

Ja neesat droši – pajautājiet, vai un kāda palīdzība ir nepieciešama.

Pārpratumi. Komunikācija ar jebkuru – pat ļoti labi zināmu – cilvēku mēdz radīt pārpratumus. Šādi pārpratumi var rasties, arī komunicējot ar studentiem – ar vai bez traucējumiem. Atvairīšanās un konstruktīva, uz risinājumu vērsta komunikācija, palīdzēs veidot RTU vidi draudzīgāku un drošāku.

Informācija. Parūpējieties, lai studentiem tiek savlaicīgi paziņots par izmaiņām lekciju plānojumā. Studentiem ar dažāda veida invaliditāti ceļš uz studiju vietu var būt saistīts ar papildu grūtībām, bieži – arī ar papildu finansējuma nepieciešamību (asistenta pakalpojums, speciālais transports u. tml.).

Cieņpilna attieksme. Redziet cilvēku, nevis traucējumu. Runājiet ar studentu, kuram ir vēlme apgūt studiju vielu, nevis ar simptomu, kas traucē to izdarīt citiem ierastā veidā.

01

P

ersonas ar kustību
traucējumiem

Ratiņkrēsls ir palīgīdzeklis, kas palīdz taupīt enerģiju un vienlaikus būt brīvam savās kustībās.

Personas, kuras pārvietojas ar ratiņkrēsla palīdzību, ne vienmēr nespēj staigāt – daži var veikt īsas distances ar kāda palīdzību.

Ratiņkrēsls ir adaptācijas veids, kas palīdz kompensēt mobilitātes zaudējumu.

Kā komunicēt ar studentu ikdienā?

Runājiet normālā balsī (nekliežot), gluži tāpat, kā jūs runājat ar jebkuru cilvēku.

Runājiet ar personām ar kustību traucējumiem kā ar pieaugušiem cilvēkiem. Komunicējiet tieši ar konkrēto cilvēku, nevis viņa asistentu, ja tāds ir.

Runājot ir svarīgi nodrošināt efektīvu komunikāciju. Apsēdieties vai apstājieties tā, lai jūsu acis būtu sarunas partnera acu līmenī atbilstoša acu kontakta veidošanai. Ja saruna ieilgst, labāk ir apsēsties, lai ne jums, ne arī cilvēkam ratiņkrēslā nesāpētu kakls (spranda) neērtā stāvokļa dēļ.

Saskarsmē ar cilvēku ratiņkrēslā var izmantot aicinājumus: «ejam», «aiziet», «paskrienam» – tie tikai pauž vēlmi doties ceļā.

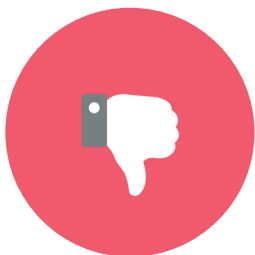
Jautājiet personai ar kustību traucējumiem, vai ir nepieciešama palīdzība, ja neesat pārliecināts, vai tā tiešām ir nepieciešama.

Ja sniežat padomu, kā nokļūt līdz konkrētai vietai, vienmēr padomājiet par attālumu līdz tai, kā arī par to, vai ieteiktais maršruts būs pieejams personai ratiņkrēslā (iespējams, nebūs uzbrauktuves vai arī būs citi šķēršļi, kas var traucēt nokļūt līdz galamērķim).

Nekad tā nedari

NEKAD neatbalstieties
pret personas ratiņkrēslu.

**Nemiet vērā, ka ratiņkrēsls, krukli,
staigulis vai cits pārvietošanās
palīgīdzeklis ir personas ar kustību
traucējumiem personīgās telpas lietas.
Neaizskariet tās, nepajautājot atļauju.**

Kā atbalstīt studentu mācību procesā?

Plānojot nodarbības, atcerieties, ka persona ar kustību traucējumiem var sastapties ar barjerām jebkurā ceļa posmā: padomājiet, vai ir iespējama nokļūšana pie fakultātes ēkas un mācību telpām – ir pieejamas uzbrauktuves, tās nav apledojušas vai apsnigušas, ir nodrošināta speciālā transporta stāvvietā, ir iespējama nokļūšana līdz mācību telpai, ēkā ir pieejamas tualetes, kurās var iebraukt, ir pielāgots darba virsmas augstums un piekļuve pie galda.

Pārbaudiet, vai ejas mācību telpās ir brīvas un pietiekami platas.

Informācija. Pārlicinieties, lai studentiem tiek savlaicīgi paziņots par izmaiņām lekciju plānojumā. Ceļš uz studiju vietu var būt saistīts ar papildu grūtībām, bieži – arī ar papildu finansējumu (asistenta pakalpojums, speciālais transports u. tml.)

Universālais dizains

Cilvēkiem ir raksturīgi uztvert apkārtējo pasauli no sava un sev līdzīgu cilvēku skatu punkta. Ja esam veseli, neaizdomājamies par ārstu pieejamību. Ja spējam pārvietoties ar kājām, neaizdomājamies par to, cik ērts ir uzbrauktuves slīpums cilvēkiem ar kustību traucējumiem.

Lai iztēlotos, kā ikdienā jūtas cilvēki ar invaliditāti, pajautājiēt sev:

- Ja es nedzirdu, kā es uzzinu, ka pie durvim kāds piezvana?
- Ja es neredzu, vai ir iespējams bez šķēršļiem nokļūt no savas istabas līdz darba vietai?
- Ja pārvietojos ar ratiņkrēslu, kā lai es aizsniedzu augsti novietoto slēdzi, lai ieslēgtu gaismu telpā?

Universālais dizains veicina pēc iespējas iekļaujošāku vidi cilvēkiem ar dažādām vajadzībām.

Universālais dizains ir ērts visiem un nepazemo nevienu.

Vispārējs nepareizs priekšstats par universālo dizainu ir tāds, ka tas nāk par labu tikai dažiem sabiedrības locekļiem, piemēram, vecāka gadagājuma cilvēkiem un cilvēkiem ar invaliditāti. Taču gluži pretēji – universālais dizains sniedz labumu visiem sabiedrības locekļiem, radot produktus, pakalpojumus un vidi, kas ir pieejami un kuru lietošana ir ērta.

02

Personas ar redzes traucējumiem

Svarīgi saprast, ka jūsu palīdzība var būt nepieciešama ne tikai neredzīgam, bet arī vājredzīgam cilvēkam, piemēram, viņam nepazīstamā vietā.

Persona ar redzes invaliditāti ne vienmēr ir pilnībā neredzīgs cilvēks, viņam var būt samazināts redzes asums, izmainīts redzes lauks, izmainīta krāsu redze, grūtības pielāgoties apgaismojumam vai tā maiņai.

Kā komunicēt ar studentu ikdienā?

Pajautājiet, vai ir nepieciešama jūsu palīdzība.

Tikšanās ar neredzīgu vai vājredzīgu cilvēku nenozīmē, ka jums ir jāsniedz palīdzība, visbiežāk ir nepieciešama tikai saskarsme sarunas veidā.

Uzrunājot neredzīgo, kuram jūsu balss nav pazīstama, nosauciet savu vārdu un īsi paskaidrojiet, kas esat. Neredzīgs cilvēks vēlas zināt, ar ko viņš runā un kas atrodas ar viņu vienā telpā.

Informējiet neredzīgo cilvēku par to, vai esat telpā, vai aizejat.

Nesaistiet cilvēka redzes traucējumus ar intelektuālajām spējām. Tas palīdzēs saskarsmē novērst daudzas kļūdas.

Sarunā nav vēlams lietot vārdu «akls» – tas izraisa negatīvas emocijas.

Pastāstiet par to, kas notiek apkārt: neredzīgam cilvēkam grūti saprast, piemēram, par ko pēkšņi visi smejas, vai no kurienes nāk kāds neparasts troksnis.

Ja vēlieties vērsties pie neredzīgā, kurš ir kopā ar kādu citu cilvēku, uzrunājiet tieši viņu, nevis asistentu, nosaucot vārdā (ja viņu pazīstat) vai viegli pieskaroties – tā neredzīgais zinās, ka tiek uzrunāts tieši viņš.

Neredzīgie lieto un uztver darbības vārdu «redzēt» vai tam analoģisku, lai izteiktu savu specifisko «redzēšanas» veidu – just, taustīt u. tml.

Runājot ar neredzīgu cilvēku, nepaaugstiniet balsi. Ja cilvēkam ir arī dzirdes traucējumi, uzmanību var pievērst, viegli pieskaroties viņa rokai, runājot skaidri un lēni, nekliežot.

Pavadot personu ar redzes traucējumiem...

Lai neredzīgs cilvēks varētu orientēties apkārtējā vidē, ir nepieciešami precīzi norādījumi. Piemēram: «Vienu metru pa labi no jums atrodas...».

Ejot informējiet personu ar redzes invaliditāti par šķēršļiem – sliekšņiem, pakāpieniem, kāpnēm uz augšu vai leju, ceļa sašaurināšanos vai paplašināšanos.

Ja pavadāt personu ar redzes traucējumiem – satveriet cilvēka roku virs elkoņa, satveriet plaukstu vai uzlieciet viņa roku sev uz pleca. Nestumiet cilvēku uz priekšu, jo tas draud ar kritieniem un savainošanu.

Ja esat nonākuši galamērķī, pastāstiet, kur cilvēks atrodas, kas ir tuvākajā apkārtnē, kur un pie kā vērsties neskaidrību vai sarežģījumu gadījumā. Pajautājiet, vai drīkstat cilvēku atstāt.

Kā atbalstīt studentu mācību procesā?

Vērtējiet darbu rezultātus pēc būtības, nevis studenta invaliditātes.

Jebkura jauna vieta vai maršruts vājredzīgajam/neredzīgajam cilvēkam ir jāapgūst no jauna un viņam pie tā jāpieder. Vēlams plānot lekcijas vienā un tajā pašā telpā vai vismaz vienā ēkā.

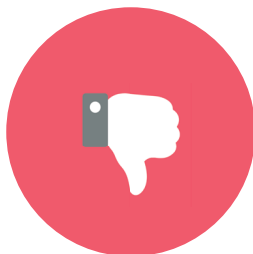

Orientēšanos vidē būtiski atvieglo universālais dizains – droša un pieejama vide ikvienam – taktilās norādes, skaņas signāli, kontrastējošs marķējums durvīm, virsmas, kas neveido atspīdumu.

Nekomentējiet studiju izvēli invaliditātes kontekstā.

Ja vēlaties iedot personai ar redzes traucējumiem kādu priekšmetu, dodiet tieši rokās, ļaujiet ar to iepazīties – ap-
taustīt formu un faktūru.

Parūpējieties par studiju materiālu pielāgošanu. Prezentācijas un citus tekstus vēlams saglabāt teksta formātos, ko students var izlasīt ar runas sintēzes programmām (visbiežāk tie ir *Word* un *pdf* teksta formāti).

Ja izmantojat izdales materiālus, vājredzīgajam studentam vēlams sagatavot materiālus ar palielinātiem burtiem vai iepriekš nosūtīt elektroniski, lai students var tos izlasīt ar palīgierīču palīdzību.

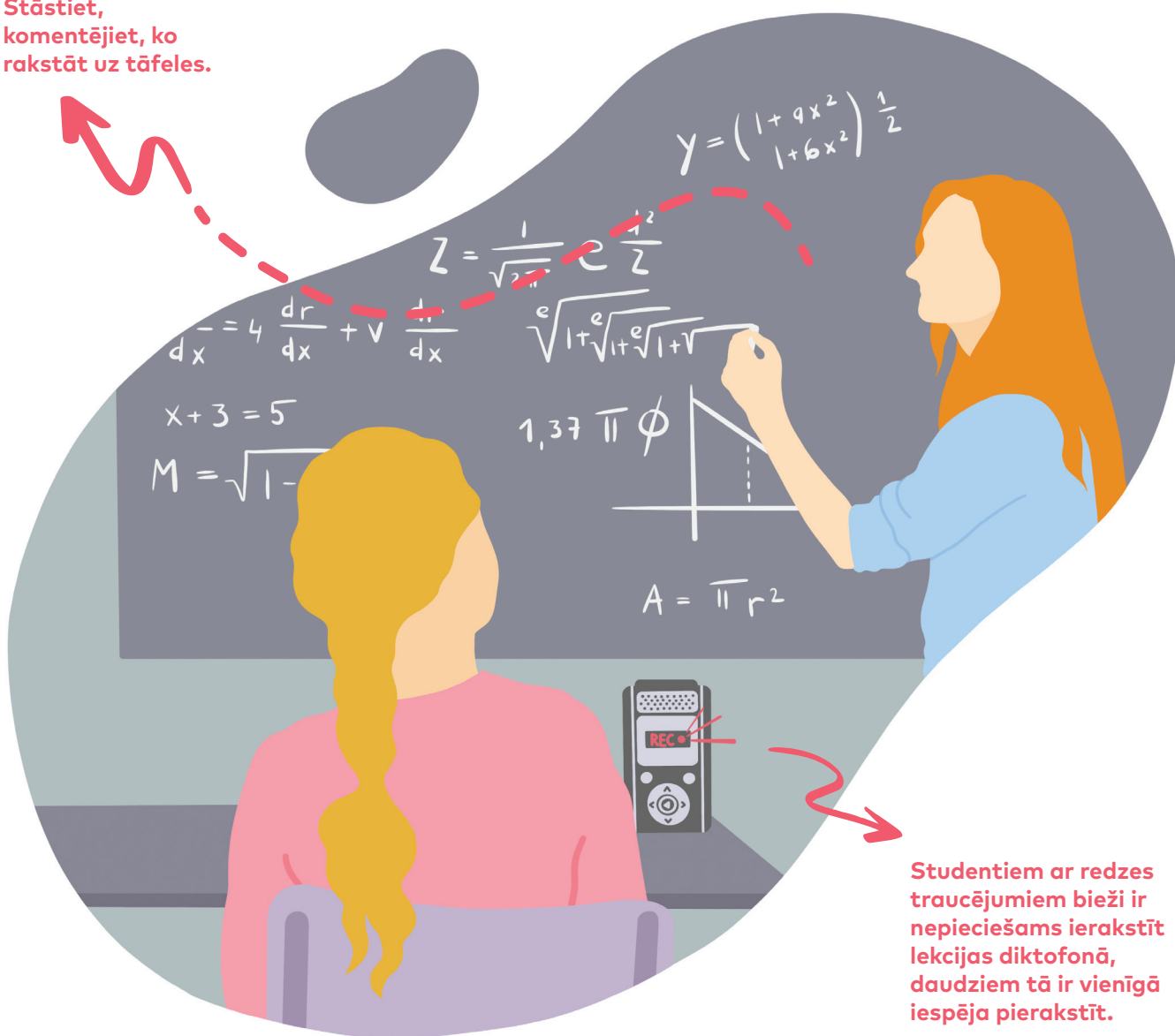

Ierastā situācijā neredzīgs cilvēks droši pārvietojas, atrod vajadzīgās vietas un priekšmetus. Iespēju robežās nemainiet noteikto kārtību mācību telpā. Neatstājiet ejās kastes vai citus priekšmetus un nepārvietojiet no ierastām vietām krēslus, atkritumu urnas u. c. Ja telpā veiktas izmaiņas, atcerieties par tām informēt personu ar redzes traucējumiem.

Lekcijas laikā...

Stāstiet,
komentējiet, ko
rakstāt uz tāfeles.

Studentiem ar redzes traucējumiem bieži ir nepieciešams ierakstīt lekcijas diktofonā, daudziem tā ir vienīgā iespēja pierakstīt.

Kas ir suns-pavadonis?

Suns-pavadonis ir speciāli apmācīts suns (to apliecina speciāla apliecība), kas palīdz personām ar redzes invaliditāti.

Saskaņā ar LR normatīvajiem aktiem sunim-pavadonim ir tiesības iet visur, kur dodas tā saimnieks.

Sunim-pavadonim nav jānēsā uzpuņķis.

Suns-pavadonis jeb servisa suns ir speciāli apmācīts suns, kurš ikdienā palīdz cilvēkiem ar dažādiem funkcionālajiem traucējumiem.

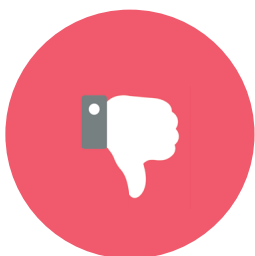

Visbiežāk varam sastapt suni-pavadoni, kas palīdz neredzīgam vai vājredzīgam cilvēkam orientēties maršrutā vai atrast nepieciešamās mantas.

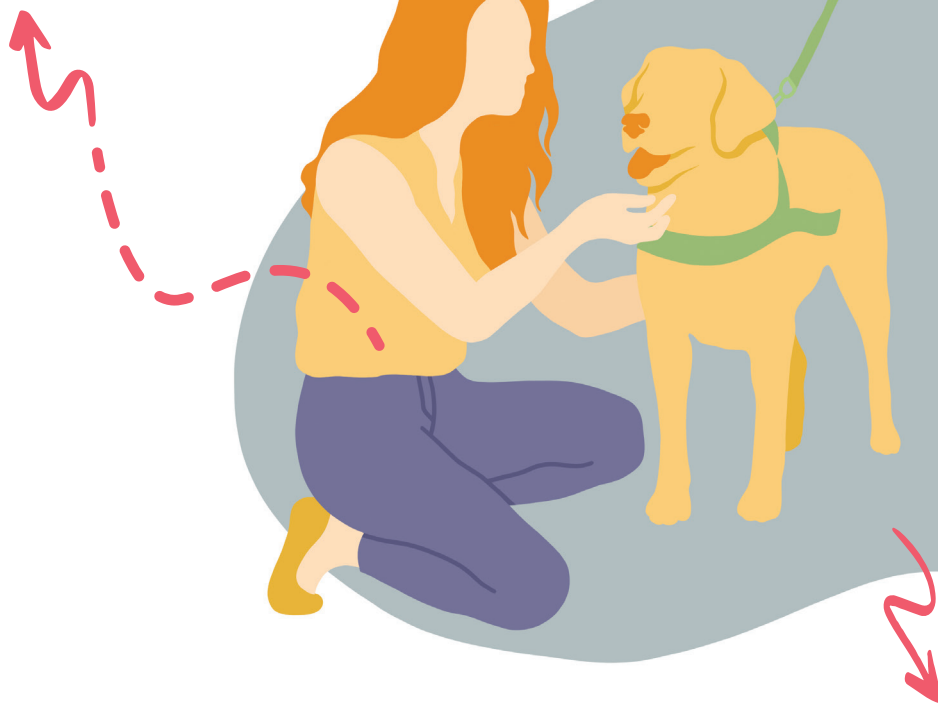

Servisa suņi var būt apmācīti palīdzēt arī cilvēkiem ar kustību traucējumiem, cilvēkiem ar dzirdes traucējumiem, cilvēkiem ar epilepsiju vai diabētu. Suns ir apmācīts atnest dažādus priekšmetus, ieslēgt/izslēgt gaismu, uzrādīt dažādus sadzīves skaņu avotus, nospiegt ārkārtas izsaukumu pogu un atnest pirmās palīdzības komplektu.

Noteikumi attiecībā pret suni-pavadoni

Suni-pavadoni **NEDRĪKST** traucēt (novērst uzmanību no darba) – nedrīkst glaudīt, barot, skatīties viņam acīs.

Suņa-pavadoņa esamība **NEDRĪKST** būt iemesls pakalpojuma atteikumam.

03

Personas ar dzirdes traucējumiem

Nedzirdības pakāpes ir dažādas – no vieglas līdz pilnīgam dzirdes zudumam. Dzirdē var būt zudusi, pirms ir attīstījusies runa vai arī cilvēka dzīves laikā. Dzirdes zudums var iespaidot cilvēka lasīt un rakstīt prasmi.

Ir jāņem vērā, ka:

- personas ar dzirdes traucējumiem pārsvarā paļaujas uz vizuālo komunikāciju;
- runas valoda daudziem nedzirdīgiem cilvēkiem ir otrā valoda;
- nedzirdīgi cilvēki sevi uzskata par kultūras minoritāti un, ja sazinās zīmju valodā, tad šī valoda ir viņu pirmā/dzimtā valoda;
- nedzirdīgi cilvēki zīmju valodu var arī neizmantojot, sazinoties rakstiski.

Kā komunicēt ar studentu ikdienā?

Pirms sākat runāt, pārliecinieties, vai ir pievērsta studenta uzmanība. Līdz sarunas beigām saglabājiet acu kontaktu.

---

levērojiet noteiktu attālumu starp jums un nedzirdīgu cilvēku, optimālais attālums ir divi metri.

Pajautājiet, kuram komunikācijas veidam cilvēks dod priekšroku – runas lasīšanai no lūpām, surdotulka izmantošanai (zīmju valodas izmantošanai vai daktilēšanai) vai rakstīšanai.

Ja sazināties ar tulka palīdzību, runājiet un skatieties tieši uz nedzirdīgu cilvēku nevis uz tulku.

Nevērtējiet nedzirdīgā studenta spējas zemāk par citu studentu spējām. Grūtības saziņā ar nedzirdīgiem studentiem ne vienmēr nozīmē, ka viņiem ir problēmas ar valodas izpratni.

Rēķinieties ar papildu laiku saziņai ar nedzirdīgu cilvēku. Esiet pacietīgi, ja jūs lūdz ko atkārtot. Pārfrāzējiet.

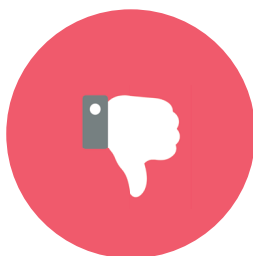
Ja studenti nesaprot jūsu teikto, pārfrāzējiet teikto, nevis atkārtojiet to pašu.

Runājiet skaidri un normālā tempā. Izmantojiet lakoniskus teikumus un jautājumus.

Atbildei lietojiet pilnus teikumus (nevis tikai vienu vārdu) – lasīšana no lūpām 70 % gadījumu ir minēšana, un daudzi vārdi izskatās līdzīgi.

Runājot ar studentu, kuram ir dzirdes traucējumi

Atrodieties tieši pretī un esiet vienā līmenī ar nedzirdīgo cilvēku, cik tas ir iespējams. Pievērsiet uzmanību tam, lai jūsu seja būtu labi apgaismota.

Komunikācija ar studentu, ja nodarbībā netiek izmantota surdotulka palīdzība

Ļaujiet studentam sēdēt tur, kur viņam šķiet ērtāk. Atcerieties – runājot pagriezties ar seju pret studentu, lai redz jūsu lūpu kustības.

FM sistēma – mikrofons un uztvērējaparāts, kas darbojas vienā frekvencē; teksts ar raidītāja un uztvērēja palīdzību nonāk tieši dzirdes aparātā, izslēdzot apkārtējos fona trokšņus.

Akustiskā cilpa – ierīce, kas ļauj dzirdēt skaņu tieši no mikroфона.

Palīdziet uzlabot klausīšanās apstākļus tiem, kuri lieto dzirdes aparātus, iekšauss implantus vai skaņu raidītājus. Padomājiet par FM sistēmas ierīkošanu vai akustiskās cilpas izmantošanu vienā no mācību telpām. Reizēm studentu vajag iedrošināt lietot šos palīglīdzekļus.

Dzirdes aparāti padara skaļāku ne tikai jūsu teikto, bet arī visas citas skaņas. Pievērsiet uzmanību trokšņiem telpā, iespējams, ir nepieciešams aizvērt durvis vai logu.

Iespēju robežās runājiet ar seju pret auditoriju, kurā ir nedzirdīgais students.

Runājiet nedaudz lēnāk, skaidri, dabiski, bez pārspīlētām lūpu kustībām. Centieties runāt īsās frāzēs un teikumos.

Ja students izmanto FM sistēmu, nav nepieciešams runāt skaļāk.

Ja kaut kas jāpieraksta uz tāfeles, izskaidrojiet to pirms vai pēc tam.

Vieglākai informācijas uztverei papildiniet prezentāciju ar vizuāliem materiāliem – bildēm, tabulām, shēmām vai grafikiem.

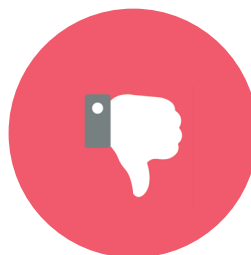
Iekļaujiet nedzirdīgos studentus savās nodarbībās, nebaidieties uzdot jautājumus un iesaistīt diskusijās, bet vienlaikus nepievērsiet pastiprinātu uzmanību.

Diskusijās, kā arī uzdodot jautājumus, centieties apkopot citu studentu atbildes, komentārus vai jautājumus, ko nedzirdīgs students var būt palaidis garām.

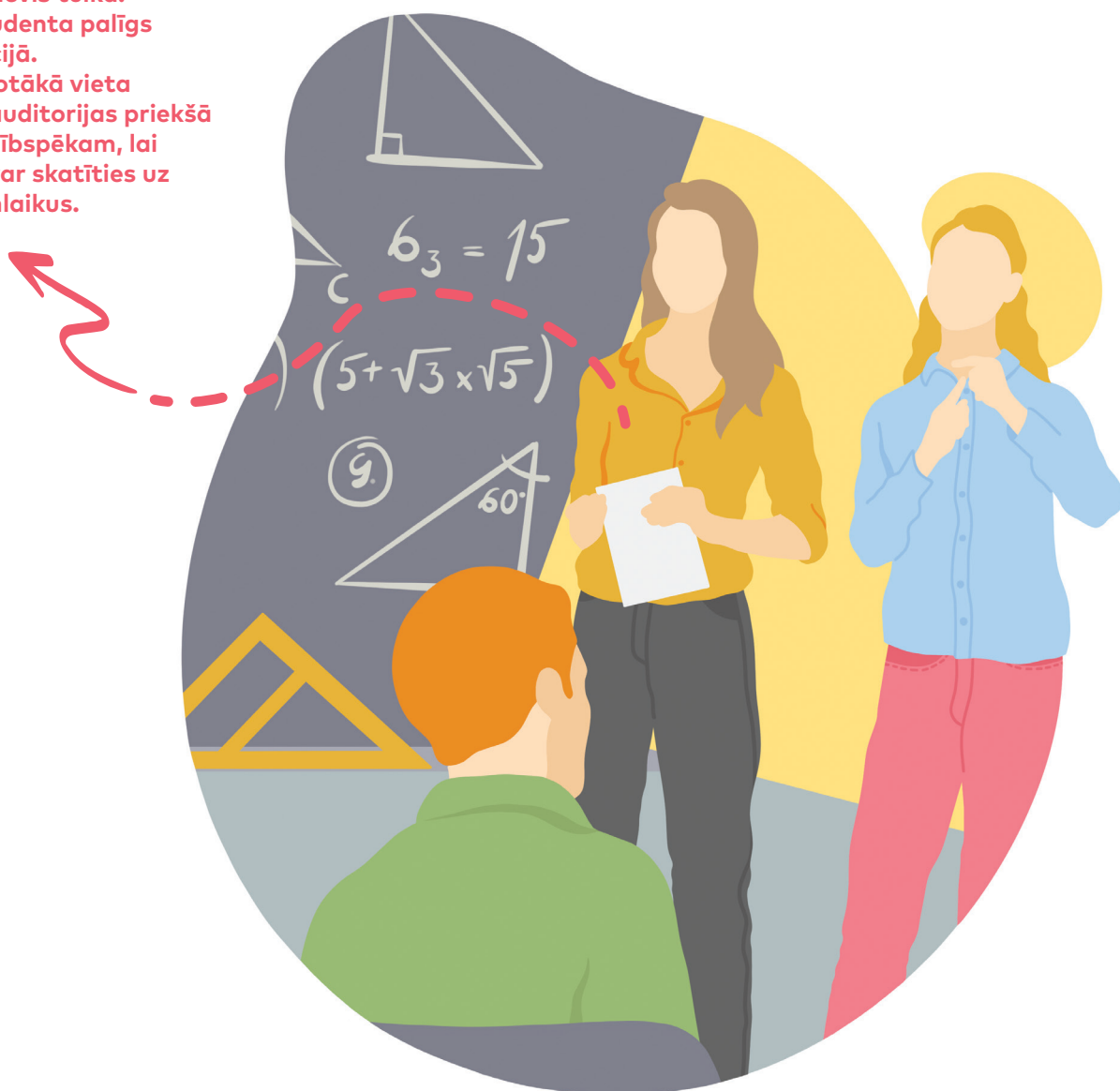

Ja students lasa no lūpām, centieties nestāvēt loga priekšā, lai jūsu seja nebūtu ēnā, un centieties runājot nestāvēt. Pretējā gadījumā daļa informācijas netiks uztverta.

Komunikācija ar studentu, ja nodarbībā tiek izmantota surdotulka palīdzība

Runājot vērsieties pie studenta nevis tulka. Tulks ir studenta palīgs komunikācijā. Vispiemērotākā vieta tulkam ir auditorijas priekšā līdzās mācībspēkam, lai students var skatīties uz abiem vienlaikus.

Kā atbalstīt studentu mācību procesā?

Lielākais izaicinājums lektoram var būt ieviest izmaiņas pasniegšanas veidā.

Dažiem studentiem var būt nepieciešams lielāks mācībspēku atbalsts, citiem – mazāks, taču jebkurā gadījumā nepieciešams regulārs, tiešs atbalsts un pārraudzīšana.

Lielākā problēma komunikācijā ar personām ar dzirdes traucējumiem ir informācijas pieejamība. Šādi cilvēki bieži jūtas izolēti no citiem ierastās informācijas vides – visa veida informatīviem paziņojumiem, mutiskā komunikācijā nodotās informācijas par izmaiņām utt. Pievērsiet uzmanību, vai nedzirdīgi studenti par studiju procesu saņem to pašu informāciju, ko pārējie.

Iespējams, studentam jādod papildu laiks, jāiedod iepriekš sagatavots rakstisks materiāls par nodarbībā iztirzājamo tematu vai, izmantojot videomateriālus, jālieto subtitri. Par šiem risinājumiem jāvienojas ar pašu studentu pirms kursa sākuma, lai rastu optimālo risinājumu.

Tulks veido komunikāciju starp mācībspēku, studentu un pārējo auditorijas daļu.

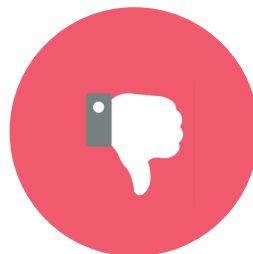
Iespēju robežās nodrošiniet tulkojumu zīmju valodā vai lekcijas pierakstītāju.

Iespējams, pirms nodarbības jūs varat tulkam iedot studiju materiālus, kas paskaidro tēmu, lai viņš var labāk sagatavoties tulkošanai un iepazīties ar jauniem jēdzieniem un terminiem.

Atcerieties, ka studenti nevar sadalīt uzmanību vairākām darbībām, piemēram, vienlaikus skatīties uz zīmējumu un saņemt informāciju zīmju valodā, skatīties datora ekrānā un runāt par to.

Svarīgi atcerēties, ka tulka uzdevums nav skaidrot lekcijas saturu, bet tikai tulkot; tulkošanas procesā students jūsu teikto saņems ar kavēšanos.

04

P

ersonas ar mācīšanās
traucējumiem

Visbiežāk sastopamais mācīšanās traucējums, ar ko nākas saskarties universitātes vidē, ir disleksija.

Kas ir disleksija?

Disleksija ir specifisks neirobioloģiskas izcelsmes mācīšanās traucējums, ko raksturo grūtības precīzi vai tekoši izlasīt vārdus un vājas pareizrakstības prasmes.

Ir svarīgi atcerēties, ka disleksijas pamatproblēma ir neirobioloģiski apgrūtināta lasītspēja un tas nav saistīts ar intelektuālajām spējām.

Katram cilvēkam ar disleksiju ir savas stiprās un vājās puses. Pat vistipiskākie disleksijas simptomi dažādiem cilvēkiem var atšķirties gan intensitātes, gan izpausmju ziņā. Piemēram, daži cilvēki ar disleksiju vispār nespēj iemācīties lasīt, citi lasa samērā raiti, taču vāji saprot izlasīto tekstu, citi lasa ļoti lēni un ar lielām grūtībām, bet teksta nozīmi saprot ļoti labi.

Izglītības saturs augstskolā ir sarežģītāks un apjomīgāks par skolas vielu. Disleksija ne tikai apgrūtina mācības studentiem, kuriem šī problēma bija jau skolas vecumā, bet var izpausties arī jauniešiem, kuriem lasīšanas grūtības iepriekšējā izglītības pakāpē nebija tik traucējošas.

Bieži studenti ar disleksiju pārtrauc studijas, jo, neraugoties uz ilgo studijām veltīto laiku, maz ko spēj iemācīties tradicionālā veidā, zaudē ticību saviem spēkiem un mācību motivāciju.

Atbalsta pasākumu mērķis – atvieglot lasīšanas procesu, lai students var efektīvi saprast uzdevumus, pildīt darbus un pilnvērtīgi piedalīties studiju procesā.

Kas vēl jāzina par disleksiju:

- Tā ir iedzimta.
- Tā sagādā grūtības visa mūža garumā.
- Ja cilvēkam netiek sniegta atbilstoša palīdzība, nepārtrauktas grūtības studiju procesā var radīt tā dēvētos sekundāros simptomus: zemu pašnovērtējumu un pašapziņu, identitātes grūtības.

Cik bieži ir sastopama disleksija?

Saskaņā ar statistikas datiem pasaulē disleksija ir 5–15 % cilvēku. Latvijas statistika uzrāda 0,5 % izplatību, taču, pēc Latvijas Disleksijas biedrības viedokļa, diagnostikas trūkumu dēļ to nevar uzskatīt par korektu.

Kā atbalstīt studentu mācību procesā?

Studiju gada sākumā vēlams izrunāt konkrētā studenta funkcionālās grūtības (katram studentam tās var būt atšķirīgas) un izveidot individuālo studiju plānu.

Veidojot prezentācijas un studiju saturu, vēlams pievērst uzmanību materiāla dizainam – efektīvi strukturēt tekstu, papildinot to ar shēmām, diagrammām u. tml.

Dot papildu laiku pārbaudes uzdevumiem (gan ilgāka lasīšanas procesa, gan papildu rīku izmantošanas dēļ).

Dot studentam iespēju mutiski prezentēt atbildi uz jautājumu.

Atļaut studentam izmantot IKT rīkus savā datorā vai telefonā. Iespēju robežās var nodrošināt studentam universitātes datoru vai mobilo tālruni ar nepieciešamo programmatūru.

Atļaut studentam ierakstīt lekcijas diktofonā (noliekot to uz mācībspēka galda labākai dzirdamībai), lai var pilnvērtīgi pievērsties mācību vielas jēgas izpratnei.

Parūpēties, lai e-studiju vidē teksti ir ielikti formātos, ko iespējams nolasīt ar *text-to-speech* rīku palīdzību (teksta formāti – *pdf* vai *Word*).

Informācijas un komunikācijas tehnoloģiju rīki (IKT)

Teksta redaktors ar teksta labošanas rīkiem un balss sintēzes programmatūru.

Runas sintezators, digitālās grāmatas, multimediju vārdnīcas un enciklopēdijas. Iespēja klausīties digitālu tekstu.

Skeneris, OBA (optiskā burtu atpazīšanas programmatūra, angļu val. – *optical character recognition, OCR*). Programmatūra, kas pārveido ieskenētu tekstu no *pdf* formāta teksta (piem., *Word*) formātā, lai to varētu nolasīt balss sintēzes programma.

Runas atpazīšanas programmatūra, kas pārvērš runātus vārdus digitālā tekstā. Piemēram, «Tilde» vai brīvpieejas rīks «Hugo».

Programmatūra, kas pārvērš runu tekstā (angļu val. – *speech-to-text*), runas sintēzes programmas, kas palīdz rakstīšanas grūtību (disgrāfijas) gadījumos.

Teksta labošanas rīki (angļu val. – *spell checkers*), kas palīdz izlabot pareizrakstības kļūdas datorrakstā.

Internets. Viegli pieejamu mācību materiālu avots; saturu var izlasīt ar balss sintēzes programmas palīdzību.

Atļaut studentam izmantot nepieciešamos atbalsta materiālus: vārdnīcas, formulu lapas, shēmas ar svarīgākajiem jēdzieniem, reizrēķina tabulu vai kalkulatoru, diagrammas un tabulas.

05

Personas ar autiskā spektra traucējumiem

Autiskā spektra traucējumi (AST) ir kompleksi smadzeņu attīstības traucējumi, kas visas dzīves garumā ietekmē sociālo komunikācijas jomu (*American Psychiatric Association, 2013*). Autismam ir raksturīgas atšķirīgas pakāpes, dažādi stāvokļi un izpausmes, tāpēc kopumā tiek runāts par autiskā spektra traucējumiem, un visi ieteikumi ir jāpielāgo katram šādam studentam atkarībā no viņa autiskā spektra traucējumu pakāpes.

Kas ir autiskā spektra traucējumi (AST)?

Cilvēkiem ar AST lielākā vai mazākā mērā ir grūtības trīs nozīmīgās jomās:

- sociālajā mijiedarbībā (grūtības ar sociāla rakstura attiecībām, piemēram, vēlme būt savrup no citiem, vienaldzība pret apkārtējiem cilvēkiem);
- sociālajā komunikācijā (grūtības ar verbālo un neverbālo komunikāciju, piemēram, nepilnīga izpratne par vispārpieņemto žestu, sejas izteiksmju un balsis toņu nozīmi);
- sociālajā iztēlē un iztēles attīstībā.

Bieži vien šīm grūtībām pievienojas arī sensorā pārslodze, atkārtoto darbības, kā arī pretošanās izmaiņām dienas kārtībā un ierastajā rutīnā.

Cilvēki ar AST vienmēr pārbauda un pievērš uzmanību detaļām, jo tas palīdz viņiem saprast, ko gaidīt no situācijas. Noteikumu un rutīnas nozīme cilvēkiem ar AST var izpausties kā neelastība, prasības pēc noteikumu nemainīguma, kas var traucēt saziņu universitātē, izskatīties pēc vēlmes konfliktēt un reizēm radīt izvairīšanos un studiju pārtraukšanu. Studiju sākums rada dabisku satraukumu lielākajai studentu daļai, taču studentiem ar AST tas var būt izšķiroši.

Kā komunicēt ar studentu ikdienā?

Padomājiet par informāciju, ko sniežat studentiem – vai tā ir skaidra, strukturēta un dažādos informācijas avotos vienāda. Vai tas, kas tiek stāstīts, nav pretrunā ar mājaslapā un bukletos rakstīto. Šis ieteikums noteikti noderēs arī darbā ar citiem studentiem.

Pirms nodarbību sākuma nosūtiet studentam vizuāli saprotamu un uztveramu informāciju – lekciju grafiku, studentu pilsētiņas plānu, galveno studiju ēku un telpu attēlus.

Nevajag izvairīties no kontakta ar AST studentu. Jo ātrāk pārrunāsi studiju kārtību, prasības un studenta bažas, jo vieglāka sadarbība būs studiju procesā.

Padomājiet par «drošu vietu», ko studenti ar AST var izmantot, lai nomierinātos, ja trauksmes līmenis ir pārāk augsts. Pirms studiju sākšanas ir svarīgi pateikt studentam, kurp viņš var doties, lai nomierinātos.

Vēlams, lai par komunikāciju ar AST studentu ir atbildīgs viens konkrēts cilvēks. Tā students jutīsies drošāk, un komunikācija studiju laikā notiks efektīvāk.

Vismaz pirmā semestra garumā nodrošiniet studentam ar AST mentoru, kurš palīdzētu iejusties studiju procesā. Visdrīzāk fakultātē jau darbojas studentu-mentoru programma. Šajā gadījumā ir svarīgi pārliecināties, vai studentam ar AST ir mentors, kas varēs veltīt vairāk laika tieši viņam.

Nepieciešams pēc iespējas vairāk sekmet šādu studentu patstāvību – studentiem ir svarīgi iemācīties trauksmes un emociju vadīšanas tehnikas. Tomēr ir jāsaprot, ka universitātes darbiniekiem tas prasīs vairāk pacietības un iecietības.

Atbalsts studentam ar autiskā spektra traucējumiem

Ņemiet vērā, ka studentiem ar AST var būt atšķirīgs sensorā jutīguma līmenis un apkārtējā vide var ietekmēt studenta reakciju (piemēram, pārāk spilgta gaisma vai intensīva skaņa). Iespēju robežās vienojieties par vides pielāgošanu.

Kā atbalstīt studentu ar AST mācību procesā?

Rēķinieties ar papildu laiku, kas studentam būs nepieciešams, lai iepazītu vidi, procesus un cilvēkus. Ļoti svarīgi ir sagatavot studentu pārmaiņām.

Kompensējot studenta sociālās elastības trūkumu, esiet elastīgāki paši. Lai atrastu veiksmīgāko komunikācijas modeli ar studentu, būs nepieciešams ilgāks laiks.

Pievērsiet uzmanību tam, lai komunikācija ir skaidra gan mutiski, gan rakstiski. Mēģiniet izvairīties no tēlainiem salīdzinājumiem vai jokiem, kas šajā gadījumā var radīt tikai neizpratni.

Studentam ar AST ir nepieciešama dienas kārtība un rutīna, un tas var ietekmēt studijas. Studentam ir daudz vieglāk apjukt, ja izmaiņas telpās vai procesos notiek pēdējā brīdī. Tas nozīmē, ka ikdienas studiju plānošanas procesā ir svarīgi atcerēties par studentu ar AST. Piemēram, ir svarīgi studiju gada sākumā informēt studentu par situācijām, kur visdrīzāk ir paredzamas izmaiņas.

Ir svarīgi palīdzēt studentam attīstīt pašorganizācijas un prioritāšu noteikšanas prasmes. Palīdzēt var gan RTU psihologs, gan nevalstiskās organizācijas, kas sniedz atbalstu cilvēkiem ar AST. Tikpat svarīgi būtu laika gaitā palīdzēt studentam iesaistīties sociālajā dzīvē, attīstot komunikācijas prasmes.

Lai palīdzētu studentam apgūt nepieciešamās sociālās un mācību prasmes, mudiniet izmantot mentora atbalstu, RTU psihologa konsultācijas, NVO sociālo atbalstu, kā arī nodrošināt klusu telpu fakultātes ēkā, kur students varētu nomierināties un atgūt koncentrēšanās prasmes patstāvīgi.

Nodrošiniet papildu drukātus materiālus. Piemēram, būtu noderīgi izdrukāt aptuvenu nodarbības plānu vai instrukciju patstāvīgajam darbam, kas sadalīts pa punktiem.

Ierēķiniet papildu laiku, kas var būt nepieciešams studentam, lai iesāktu vai pabeigtu uzdevumu.

Sagatavošanās pārbaudes darbiem

Ja tas ir iespējams, paziņojiet eksāmena datumu, laiku, vietu un ilgumu pēc iespējas laicīgāk. Norādiet arī, kas pieņems eksāmenu, mācībspēka vai komisijas locekļu vārdus, kā arī cilvēku skaitu, kas kārtos eksāmenu kopā ar šo studentu.

Precīzi norādiet tēmas, par kurām tiks uzdoti jautājumi eksāmena laikā, un eksāmena formu.

Gatavojot pārbaudes darbu studentam ar AST

Ja zināt, ka konkrētais students pārāk satraucas par vietu, kur viņš sēdēs eksāmena laikā, varat to pārrunāt iepriekš vai uzzīmēt shematiski.

Dodiet studentam laiku, lai varētu iepriekš iepazīties ar telpu, kurā tiks kārtots eksāmens.

Iespējams, students ar AST var būt pārāk jutīgs pret vides apstākļiem, tādēļ ir ieteicams izvēlēties telpu, kurā ir mazāks troksnis un ne pārāk spilgts apgaismojums. Ja tas nav iespējams, tad students, lai samazinātu trokšņus, var izmantot austiņas.

Ja students demonstrē trausmainu uzvedību, var palīdzēt uzmanību novēršanas metodes. Piemēram, murmināšanu var mazināt ar košļājamās gumijas palīdzību. Svarīgi saprast, ka šī citiem traucējošā uzvedība studentam ar AST ļauj justies drošāk. Tāpēc ir svarīgi nevis novērst šādu uzvedību, bet mainīt to, lai tā citiem netraucētu.

Labu efektu var radīt relaksācijas tehnikas, tās var iemācīt studentiem, lai viņi var šīs tehnikas izmantot pirms eksāmeņiem.

Reizēm ir nepieciešams, lai students ar AST tiek uzrunāts individuāli, jo viņš var informāciju neuztvert, ja tā tiek pasniegta auditorijā. Reizēm studentam ir nepieciešamas individuālas instrukcijas par eksāmenu.

Noslēgums

Šajās vadlīnijās ir minētas studentu grupas, kurām ir nepieciešams RTU atbalsts, lai bez liekām grūtībām, bet ar vienādām prasībām, salīdzinot ar pārējiem studentiem, varētu apgūt universitātes programmu.

Ir nepieciešams atcerēties, ka studentu loks, kuriem var būt nepieciešams atbalsts, ir daudz plašāks. Piemēram, studenti ar epilepsiju, depresiju, trauksmes traucējumiem, hroniskām saslimšanām, kas ietekmē ikdienas gaitas (piemēram, cukura diabēts) u. tml.

Tikpat svarīgi ir saprast, ka jebkuri uzlabojumi, ko pamazām veicam mūsu universitātē, nāk par labu ikvienam, kas studē un strādā RTU. Jo vidē, kur cilvēks jūtas cienīts, ir patīkami mācīties, strādāt un radīt.

Materiālā izmantotie avoti

Invalīdu un viņu draugu apvienība «Apeirons» (www.apeirons.lv)

Latvijas Nedzirdīgo apvienība (www.ins.lv)

Liepājas neredzīgo biedrība «Redzi gaismu» (www.redzigaismu.lv)

Latvijas Disleksijas biedrība (www.disleksija.lv)

Latvijas Republikas Tiesībsarga biroja pētījums par augstākās izglītības pieejamību (www.tiesibsargs.lv)

American Psychiatric Association (<https://www.psychiatry.org/>)

National Autistic Society (autism.org.uk)

Servisa suņu biedrība TEODORS (teodors.org)

01

Personas ar
kustību
traucējumiem

02

Personas ar
redzes
traucējumiem

03

Personas ar
dzirdes
traucējumiem

04

Personas ar
mācīšanās
traucējumiem

05

Personas ar
autiskā spektra
traucējumiem